

Београд, 2023. / Belgrade 2023

ИЗДАВАЧ:

Завод за заштиту споменика културе града Београда
Калемегдан Горњи град 14, Београд, Србија

ГЛАВНИ И ОДГОВОРНИ УРЕДНИК:

Оливера Вучковић, директор

СУОРГАНИЗАТОР:

Републички завод за заштиту споменика културе – Београд
Радослава Грујића 11, Београд, Србија
Проф. др Дубравка Ђукановић, директор

УРЕДНИЦИ ЗБОРНИКА:

Др Марина Павловић
Раде Мрљеш

ТЕХНИЧКА ПРИПРЕМА:

Пакт студио – Пеђа Паровић

ЛЕКТУРА:

Енглески језик: Andrew Lawler

Превођачки студио Језикалац

Српски језик: Татјана Тодоровић

Енглески језик: Бојана Додић

ISBN 978-86-6100-030-0**ШТАМПА:**

Birograf comp

ТИРАЖ:

300

Издавање Зборника и реализација конференције финансирани су средствима Секретаријата за културу Скупштине града Београда

Београд, 2023. године

PUBLISHED BY:

Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade
Kalemegdan, Gornji Grad 14, 11000 Belgrade, Serbia

EDITOR-IN-CHIEF:

Olivera Vučković, Director

CO-ORGANIZER:

Institute for the Protection of Cultural Monuments of Serbia
Radoslava Grujića 11, 11000 Belgrade, Serbia
Prof. Dr Dubravka Đukanović, Director

PROCEEDINGS EDITORS:

Dr Marina Pavlović
Rade Mrlješ

DTP ART:

Pakt studio – Peđa Parović

PROOFREADINGS:

English: Andrew Lawler

Jezikalac Language Studio

Serbian: Tatjana Todorović

English: Bojana Dodić

ISBN 978-86-6100-030-0**PRINTED BY:**

Birograf comp

PRINTED IN:

300 copies

Publication of the Conference Proceedings and the organization of the conference were made available by the Secretariat for Culture of the Belgrade City Assembly

Belgrade, 2023

ЗБОРНИК РАДОВА:
XII МЕЂУНАРОДНА
НАУЧНОСТРУЧНА КОНФЕРЕНЦИЈА

заштита
градитељског
наслеђа у
21.
веку

ИЗАЗОВИ И МОГУЋНОСТИ

PROCEEDINGS:
XII INTERNATIONAL SCIENTIFIC-PROFESSIONAL CONFERENCE

**PRESERVATION OF ARCHITECTURAL AND URBAN HERITAGE
IN THE 21ST CENTURY: *CHALLENGES AND OPPORTUNITIES***

БЕОГРАД / BELGRADE
2023.

НАУЧНИ ОДБОР

Проф. др **Аида Абацић Хоџић**

Филозофски факултет Универзитета у Сарајеву, Босна и Херцеговина

Проф. др **Александар Кадиевић**

Универзитет у Београду – Филозофски факултет, Србија

Доц. др **Александар Станичић**

Faculty of Architecture and the Built Environment TU Delft, Холандија

Проф. др **Ана Никезић**

Универзитет у Београду – Архитектонски факултет, Србија

Др **Ана Никовић**

Институт за архитектуру и урбанизам Србије, Београд, Србија

Др **Борис Трапара**

Кантонални завод за заштиту културно-историјског и природног наслеђа Сарајево,
Босна и Херцеговина

Др **Весна Бикић**

Археолошки институт у Београду, Србија

Проф. арх. **Владимир Лојаница**

Универзитет у Београду – Архитектонски факултет, Србија

Проф. др **Гордана Субаков Симић**

Ботаничка башта "Јевремовац", Универзитет у Београду – Биолошки факултет, Србија

Проф. др **Драгана Ћоровић**

Универзитет у Београду – Шумарски Факултет, Србија

Проф. др **Дубравка Ђукановић**

Директор Републичког завода за заштиту споменика културе, Академија уметности
Универзитета у Новом Саду, Србија

Проф. др **Ендре Рафаи**

University of Pécs – Faculty of Music and Visual Arts, Мађарска

Проф. др **Зоран Ђукановић**

Универзитет у Београду – Архитектонски факултет, Србија

Проф. др **Илеана Пинтилие Телеага**

Fine Arts Faculty West University, Timișoara, Румунија

Др **Марина Павловић**

Завод за заштиту споменика културе града Београда, Србија

Др **Ненад Лајбеншпергер**

Републички завод за заштиту споменика културе, Србија

Проф. др **Ненад Шекуларац**

Универзитет у Београду – Архитектонски факултет, Србија

Оливера Вучковић

Директор Завода за заштиту споменика културе града Београда, Србија

Проф. др **Рената Јадрешин Милић**

School of Architecture, Unitec Institute of Technology, Auckland, Нови Зеланд

Др **Роберт Пескар**

Zavod za varstvo kulturne dediščine Slovenije, Љубљана, Словенија

ОРГАНИЗАЦИОНИ ОДБОР

Оливера Вучковић

Директор Завода за заштиту споменика културе града Београда, Србија, председник

Др **Марина Павловић**

Завод за заштиту споменика културе града Београда, Србија

Раде Мрљеш

Завод за заштиту споменика културе града Београда, Србија

Ана Сибиновић

Завод за заштиту споменика културе града Београда, Србија

Огњен Тутић

Завод за заштиту споменика културе града Београда, Србија

Јасна Цветић

Завод за заштиту споменика културе града Београда, Србија

Бојана Ибрајтер Газибара

Завод за заштиту споменика културе града Београда, Србија

Др **Ненад Лајбеншпергер**

Републички завод за заштиту споменика културе

Силва Феризовић Вујичић

Републички завод за заштиту споменика културе

SCIENTIFIC COMMITTEE

Prof. Dr **Aida Abadžić Hodžić**

University of Sarajevo – Faculty of Philosophy, Bosnia and Herzegovina

Prof. Dr **Aleksandar Kadjević**

University of Belgrade – Faculty of Philosophy, Serbia

Assoc. Prof. Dr **Aleksandar Staničić**

Faculty of Architecture and the Built Environment, TU Delft, The Netherlands

Prof. Dr **Ana Nikezić**

University of Belgrade – Faculty of Architecture, Serbia

Dr **Ana Niković**

Institute of Architecture and Urban & Spatial Planning of Serbia, Belgrade, Serbia

Dr **Boris Trapara**

Institute for the Protection of Cultural-Historical and Natural Heritage of Sarajevo Canton,
Bosnia and Herzegovina

Dr **Vesna Bikić**

Institute of Archaeology, Belgrade, Serbia

Prof. arch. **Vladimir Lojanica**

University of Belgrade – Faculty of Architecture, Serbia

Prof. Dr **Gordana Subakov Simić**

'Jevremovac' Botanical Garden, University of Belgrade – Faculty of Biology, Serbia

Prof. Dr **Dragana Ćorović**

University of Belgrade – Faculty of Forestry, Serbia

Prof. Dr **Dubravka Đukanović**

Director of the Institute for the Protection of Cultural Monuments of Serbia, Academy of
Arts, University of Novi Sad, Serbia

Prof. Dr **Endre Raffay**

University of Pécs – Faculty of Music and Visual Arts, Hungary

Prof. Dr **Zoran Đukanović**

University of Belgrade – Faculty of Architecture, Serbia

Prof. Dr **Ileana Pintilie Teleagă**

Faculty of Arts and Design, West University of Timișoara, Romania

---

Dr **Marina Pavlović**

Cultural Heritage Protection Institute of the City of Belgrade, Serbia

Dr **Nenad Lajbenšperger**

Institute for the Protection of Cultural Monuments of Serbia

Prof. Dr **Nenad Šekularac**

University of Belgrade – Faculty of Architecture, Serbia

Olivera Vučković

Director of the Cultural Heritage Protection Institute of the City of Belgrade, Serbia

Prof. Dr **Renata Jadrešin Milić**

School of Architecture, Unitec Institute of Technology, Auckland, New Zealand

Dr **Robert Peskar**

Institute for the Protection of Cultural Heritage of Slovenia, Ljubljana, Slovenia

ORGANIZING COMMITTEE

Olivera Vučković

Director of the Cultural Heritage Protection Institute of the City of Belgrade, Serbia

Dr **Marina Pavlović**

Cultural Heritage Protection Institute of the City of Belgrade, Serbia

Rade Mrlješ

Cultural Heritage Protection Institute of the City of Belgrade, Serbia

Ana Sibinović

Cultural Heritage Protection Institute of the City of Belgrade, Serbia

Ognjen Tutić

Cultural Heritage Protection Institute of the City of Belgrade, Serbia

Jasna Cvetić

Cultural Heritage Protection Institute of the City of Belgrade, Serbia

Bojana Ibrajter Gazibara

Cultural Heritage Protection Institute of the City of Belgrade, Serbia

Dr **Nenad Lajbenšperger**

Institute for the Protection of Cultural Monuments of Serbia

Silva Ferizović Vujičić

Institute for the Protection of Cultural Monuments of Serbia

САДРЖАЈ / CONTENTS

- 12 РЕЧ УРЕДНИКА / EDITOR'S NOTE
- 16 ИЗВЕШТАЈ И ЗАКЉУЧЦИ СА XI МЕЂУНАРОДНЕ НАУЧНОСТРУЧНЕ
КОНФЕРЕНЦИЈЕ *ГРАДИТЕЉСКО НАСЛЕЂЕ И УРБАНИЗАМ*
/ 11TH INTERNATIONAL SCIENTIFIC CONFERENCE – *THE ARCHITECTURAL
HERITAGE AND URBAN PLANNING* – REPORT AND CONCLUSIONS
- 24 ОДНОС ТЕОРИЈЕ И ПРАКСЕ – МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНИ ПРИСТУП**
RELATIONSHIP BETWEEN THEORY AND PRACTICE – MULTI-DISCIPLINARY APPROACHES
- 26 УНАПРЕЂЕЊЕ НАСТАВНОГ ПРОЦЕСА У ОБЛАСТИ ПРОУЧАВАЊА ГРАДИТЕЉСКОГ
НАСЛЕЂА КРОЗ МУЛТИДИСЦИПЛИНАРНИ ПРИСТУП РЕВИТАЛИЗАЦИЈИ И АДАПТАЦИЈИ
ИНДУСТРИЈСКОГ НАСЛЕЂА БЕОГРАДА: ХАНГАР СТАРОГ АЕРОДРОМА
Марко Николић, Јелена Шћекић, Бошко Дробњац
IMPROVEMENT OF THE TEACHING PROCESS IN THE FIELD OF BUILT HERITAGE STUDIES THROUGH
A MULTIDISCIPLINARY APPROACH TO THE REVITALISATION AND ADAPTATION OF BELGRADE'S
INDUSTRIAL HERITAGE: HANGAR OF THE OLD BELGRADE AIRPORT
Marko Nikolić, Jelena Šćekić, Boško Drobnyak
- 38 МОДУЛ У АРХИТЕКТОНСКОМ ПРОЈЕКТОВАЊУ: ТЕОРИЈА МИЛАНА ЗЛОКОВИЋА И МОГУЋНОСТ
ПРИМЕНЕ У САВРЕМЕНОЈ ПРАКСИ КРОЗ СТУДИЈУ СЛУЧАЈА УДК ТИРШОВА 2
Драгана Мецанов
MODULE IN ARCHITECTURAL DESIGN: THE THEORY OF MILAN ZLOKOVIĆ AND THE POSSIBILITY OF
IMPLEMENTATION IN MODERN PRACTICE THROUGH THE CASE STUDY OF UDC TIRŠOVA 2
Dragana Mecanov
- 52 ДИГИТАЛНО РАСЛОЈАВАЊЕ ПРОШЛОСТИ: МАПИРАЊЕ ПРОСТОРА ЗАБОРАВЉЕНЕ
УРБАНЕ МЕМОРИЈЕ БЕОГРАДА
Миља Младеновић
DIGITAL LAYERING OF THE PAST: MAPPING THE SPACES OF BELGRADE'S
FORGOTTEN URBAN MEMORY
Milja Mladenović
- 66 НОВИ МАТЕРИЈАЛИ И ТЕХНОЛОГИЈЕ ЗА КОНЗЕРВАЦИЈУ И ТРАЈНОСТ
ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА ОД БЕТОНА
Нађа Куртовић Фолић, Мирјана Сладић Тодоров
NEW MATERIALS AND TECHNOLOGIES FOR CONSERVATION AND DURABILITY
OF CONCRETE BUILT HERITAGE
Nadja Kurtović Folić, Mirjana Sladić Todorov

-
- 78 УЛОГА НАСЛЕЂА У ОСТВАРИВАЊУ ПРОСТОРНОГ, ВРЕМЕНСКОГ И КУЛТУРОЛОШКОГ
ГРАДИТЕЉСКОГ КОНТИНУИТЕТА – СТУДИЈА СЛУЧАЈА „ВОЈВОЂАНСКИХ КУЋА“
АРХИТЕКТЕ РАТКА КАРОЛИЋА
Дезире Тилингер
THE ROLE OF HERITAGE IN ACHIEVING SPATIAL, TEMPORAL AND CULTURAL
ARCHITECTURAL CONTINUITY – CASE STUDY OF „VOJVODINA HOUSES“ BY ARCHITECT
RATKO KAROLIĆ
Dezire Tilinger
- 90 МОДАЛИТЕТИ, ПОЗИЦИЈА И ИМПЕРАТИВИ ИНСТИТУЦИОНАЛНЕ ЗАШТИТЕ
– СТУДИЈА СЛУЧАЈА ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА ЈОВАНА ИЛКИЋА
Дуња Андрић
MODALITIES, POSITION, AND IMPERATIVES OF INSTITUTIONAL PROTECTION
– A CASE STUDY OF JOVAN ILKIĆ’S ARCHITECTURAL HERITAGE
Dunja Andrić
- 102 ОДРЖИВИ РАЗВОЈ И НАСЛЕЂЕ**
SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND HERITAGE
- 104 КРИТИЧКА СТУДИЈА КУЛТУРНЕ РЕВИТАЛИЗАЦИЈЕ СУНГЂЕНА У ШАНГАЈУ
Ђан СУН
CRITICAL STUDY OF CULTURAL REVITALIZATION IN SONGJIANG SHANGHAI
Jiaan Sun
- 132 НАСЛЕЂЕ ТУРИСТИЧКЕ АРХИТЕКТУРЕ 20. ВЕКА – ИЗАЗОВИ У ОБНОВИ
И ОДРЖИВОМ КОРИШЋЕЊУ
Небојша Антешевић
HERITAGE OF TOURIST ARCHITECTURE OF THE 20TH CENTURY – CHALLENGES
IN RECONSTRUCTION AND SUSTAINABLE USE
Nebojša Antešević

-
- 146 ОЧУВАЊЕ КУЛТУРНОГ И ПРИРОДНОГ НАСЛЕЂА ВУЧЈА У 21. ВЕКУ,
ИСКУСТВА ИЗ ПРАКСЕ
Ивана Цветковић, Ђорђе Стошић
VUČJE CULTURAL AND NATURAL HERITAGE PRESERVATION IN THE 21ST CENTURY,
PRACTICAL EXPERIENCES
Ivana Cvetković, Đorđe Stošić
- 160 РУРАЛНО АРХИТЕКТОНСКО НАСЛЕЂЕ СЛОВЕНИЈЕ И ДРУШТВО С НУЛТОМ
ЕМИСИЈОМ УГЉЕН-ДИОКСИДА У БУДУЋНОСТИ
Тања Хохнец
RURAL ARCHITECTURAL HERITAGE IN SLOVENIA AND THE ZERO-CARBON
SOCIETY OF THE FUTURE
Tanja Hohnec
- 174 **РЕВИТАЛИЗАЦИЈА И АДАПТАЦИЈА**
REVITALIZATION AND ADAPTATION
- 176 ПРЕЗЕНТАЦИЈА НАЈДБ НА ФАСАДАХ ОБЈЕКТОВ КУЛТУРНЕ ДЕДИШЋИНЕ
У СЛОВЕНИЈИ - ИЗВИНИ И МОЏНОСТИ
Маја Авгуштин
PRESENTATION OF FINDS ON THE FACADES OF CULTURAL HERITAGE BUILDINGS
IN SLOVENIA - CHALLENGES AND POSSIBILITIES
Maja Avguštin
- 192 ЛЕГО СПОМЕНИЦИ: КАПЕЛА БАКОЧ У ЕСТЕРГОМУ И ЗАШТИТА
ИСТОРИЈСКИХ СПОМЕНИКА
Ендре Рафаи, Ана Тишкеш
LEGO MONUMENTS: THE BAKÓCZ CHAPEL IN ESZTERGOM AND THE
PROTECTION OF HISTORICAL MONUMENTS
Endre Raffay, Anna Tüskés
- 202 САВРЕМЕНИ ПРИСТУП ЗАШТИТИ И РЕВИТАЛИЗАЦИЈИ ГРАДИТЕЉСКОГ
НАСЛЕЂА НА ПРИМЕРУ ОБЈЕКТА ЦАРИНАРНИЦЕ У СТАРОМ ГРАДУ БАРУ
Николина Ражнатовић, Гордана Ражнатовић
CONTEMPORARY APPROACH TO THE PROTECTION AND REVITALIZATION OF
ARCHITECTURAL HERITAGE ON THE EXAMPLE OF THE CUSTOMS HOUSE IN
OLD TOWN OF BAR
Nikolina Ražnatović, Gordana Ražnatović

---

216 УЛОГА ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ЗАШТИТИ КУЛТУРНОГ НАСЛЕЂА
THE ROLE OF THE LOCAL COMMUNITY IN THE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE

- 218 ПРОБЛЕМИ И ИЗАЗОВИ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ОЧУВАЊУ СТАМБЕНИХ
ОБЈЕКТА У ОКВИРУ ПРОСТОРНИХ КУЛТУРНО-ИСТОРИЈСКИХ ЦЕЛИНА У БЕОГРАДУ
Владана Путник Прица
PROBLEMS AND CHALLENGES OF THE LOCEAL COMMUNITY IN MAINTAINING
RESIDENTIAL BUILDINGS WITHIN THE CULTURAL AND HISTORIC AREAS OF BELGRADE
Vladana Putnik Prica
- 228 ПРЕДИОНИЦА И ТКАОНИЦА ПАМУКА У ТРЖИЧУ – РЕВИТАЛИЗАЦИЈА
ИНДУСТРИЈСКОГ ПОДРУЧЈА
Јон Гробовшек, Ирена Поточник
COTTON SPINNING AND WEAVING MILL IN TRŽIČ – REVITALIZATION
OF THE INDUSTRIAL AREA
Jon Grobovšek, Irena Potočnik
- 240 ДОМ ВОЈСКЕ У ШАПЦУ: УЛОГА ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ У ЗАШТИТИ
ГРАДИТЕЉСКОГ НАСЛЕЂА
Марко Гавриловић
HOUSE OF THE ARMY IN ŠABAC: THE ROLE OF THE LOCAL COMMUNITY
IN THE PROTECTION OF CULTURAL HERITAGE
Marko Gavrilović
- 250 ЕНДОГЕНИ РАЗВОЈ ИНДУСТРИЈСКОГ НАСЛЕЂА: УТВРЂИВАЊЕ ЗНАЧАЈА
КОРИШЋЕЊА ГРАЂЕВИНА У ОДРЖАВАЊУ И СТВАРАЊУ ДРУШТВЕНЕ ВРЕДНОСТИ
Петер Ковел
ENDOGENOUS DEVELOPMENT OF INDUSTRIAL HERITAGE: IDENTIFYING THE
SIGNIFICANCE OF BUILDING USE IN MAINTAINING AND GENERATING SOCIAL VALUE
Peter Covell
- 260 АКТИВИРАЊЕ ЛОКАЛНЕ ЗАЈЕДНИЦЕ ЗА ОЧУВАЊЕ И ЗАШТИТУ ПИЛОТСКЕ
ШКОЛЕ У ПАНЧЕВУ
Јасмина Вујовић
ACTIVATION OF THE LOCAL COMMUNITY FOR THE PRESERVATION OF THE PILOT
SCHOOL IN PANČEVO
Jasmina Vujović
- 271 ЛИСТА РЕЦЕНЗЕНАТА / LIST OF REVIEWERS

Дезире Тилингер, истраживач приправник
Универзитет у Београду – Архитектонски факултет, Београд, Србија
dezire@arh.bg.ac.rs

УЛОГА НАСЛЕЂА У ОСТВАРИВАЊУ ПРОСТОРНОГ, ВРЕМЕНСКОГ И КУЛТУРОЛОШКОГ ГРАДИТЕЉСКОГ КОНТИНУИТЕТА – СТУДИЈА СЛУЧАЈА „ВОЈВОЂАН- СКИХ КУЋА“ АРХИТЕКТЕ РАТКА КАРОЛИЋА

Сажетак

Рад у ширем смислу проблематизује узрочно-последични однос теорије и праксе у области културног наслеђа, односно разумевање позиције и улоге наслеђа у остваривању просторног, временског и културолошког градитељског континуитета на примеру „војвођанских кућа“ архитекте Ратка Каролића.

Због могућности паралелне анализе кроз теорију и праксу, текстови и поменуте куће архитекте Каролића показали су се као идеална студија случаја за разумевање њиховог међусобног односа. Специфичност Каролићеве мисли, као постмодернисте, огледа се у спајању новог и старог, односно у идеји да се градитељски континуитет може успоставити, не нужно и само кроз очување наслеђа већ и кроз његову интерпретацију, односно препознавање и имплементирање локалних вредности, али и увођење новина ради поштовања особености времена изградње.

У првом делу рада анализирани су текстови Ратка Каролића, с нагласком на његове ставове о вернакуларној архитектури и важности градитељског континуитета, док други део рада представља компаративну студију случаја традиционалне војвођанске куће и Каролићевих „Војвођанских кућа“ у сврху разумевања његовог начина интерпретације наслеђа и имплементације препознатих вредности у процесу пројектовања.

Допринос рада огледа се у расветљавању постмодерног дискурса на тему наслеђа у региону и извлачења поука из мисли Ратка Каролића, из теорије и праксе, ради могућег унапређења сличних приступа наслеђу данас.

Кључне речи: наслеђе, градитељски континуитет, пракса, Ратко Каролић, Војвођанске куће

Dezire Tilinger, Research Assistant
University of Belgrade – Faculty of Architecture, Belgrade, Serbia
dezire@arh.bg.ac.rs

THE ROLE OF HERITAGE IN ACHIEVING SPATIAL, TEMPORAL AND CULTURAL ARCHITECTURAL CONTI- NUITY – CASE STUDY OF „VOJVODINA HOUSES“ BY ARCHITECT RATKO KAROLIĆ

Abstract

This research aims to understand the cause-and-effect relationship between theory and practice in the field of cultural heritage, that is to understand the position and role of heritage in achieving spatial, temporal and cultural architectural continuity, using the example of the "Vojvodina houses" of architect and professor Ratko Karolić.

Due to the possibility of parallel analysis of theory and practice, the texts and subject houses of architect Ratko Karolić proved to be an ideal case study for understanding their relationship. The peculiarity of Karolić's thought, as a postmodernist, is reflected in the merging of the old and new, as well as in the idea that architectural continuity can be achieved, not only through heritage preservation but also through its interpretation through recognition and implementation of local values, accompanied by contemporary values.

The paper analyses Ratko Karolić's views on vernacular architecture and the importance of architectural continuity through and presents a comparative case study of the traditional Vojvodina house and "Vojvodina houses" by Karolić to understand the role of interpreted heritage in the design process.

This paper offers insight into the postmodern discourse on heritage in the region and recognizes Ratko Karolić as an authority through his theory and practice.

Keywords: heritage, building continuity, practice, Ratko Karolic, Vojvodina houses

Увод

Рад у ширем смислу проблематизује узрочно-последични однос теорије и праксе у области културног наслеђа, односно разумевање позиције и улоге наслеђа у остваривању просторног, временског и културолошког градитељског континуитета на примеру „војвођанских кућа“ архитекте и професора Ратка Каролића. Како је Каролић деловао у периоду преласка са социјалистичког модернизма на постмодерну у некадашњој Југославији, неопходно је нагласити да ће рад управо питање градитељског континуитета сагледавати кроз специфичан однос постмодерне ка наслеђу и историјским стиливима, а конкретно кроз правац критичког регионализма.

Иако је, по Ратку Каролићу, почетак постмодерне официјелно назначен изласком књиге Роберта Вентурија *Сложености и противречности у архитектури* 1966. године¹, она у Југославију долази тек током осамдесетих година, када се клима за артикулацију архитектонског дискурса променила услед демонтажа социјалистичког друштвено-симболичког поретка.² Самим тим, и отварање питања односа ка наслеђу и историји, које постмодерна неминовно поставља, у југословенском културном контексту касни у односу на светске токове. Процес артикулације архитектонског дискурса (пост)модерне водили су архитекти попут Богдана Богдановића, затим група архитеката *МЕЧ* и Ранко Радовић, који се истакао као један од главних представника постмодерне у Југославији³, и по Џенксовом [Charles Jencks] последњем еволуционом стаблу – као представник критичког регионализма, где себе сврстава и Ратко Каролић.

Творци израза *критички регионализам*, који настаје раних осамдесетих, Александар Цонис [Alexander Tzonis] и Лијан Лефевр [Liane Lefaivre] дефинишу га као могућност стварања места у време глобализације, односно као вештину интегрисања глобалних архитектонских и технолошких трендова у локалне контексте, или боље речено кроз локалне контексте⁴. Од тренутка настанка до данас, овај израз употребљавали су и разматрали многи теоретичари, међу којима је можда најпознатији Кенет Фремптон [Kenneth Frampton]. Фремптон износи своја размишљања у есеју *Ка критичком регионализму: шест тачака ка архитектури отпора*, објављеном 1983. године, у којем кроз шест тачака истиче парадоксну природу овог правца, која истовремено кокетира са глобалним и локалним, с модерним и постмодерним. Замка критичког регионализма, по Фремптону, лежи у немогућности да се истовремено пружи отпор „оптимизацији коју нуде напредне технологије и увек присутној тенденцији да се упадне у носталгични историцизам или декоративност“⁵.

Каролић износи став да „тема регионализма у архитектури, мада умногоме опречна ставу Модерне о прекиду са прошлошћу, присутна је у њој још од времена њеног конституисања“⁶, али и да се „ступањем на сцену Постмодерне архитектуре, однос према прошлости радикално мења“⁷. Флуидност критичког регионализма одговара Каролићу управо јер му омогућава да се креће на скали између функционалистичких принципа модерне и *носталгичног историцизма*. То се види и у његовој пракси, на примеру његових „Војвођанских кућа“ на Бежанији, али и у теорији, кроз полемичке текстове. Он вешто барата обема парадигмама, наводећи с једне стране да „архи-

---

тектура прошлости, њен 'језик' и морфологија, композициони поступци и просторни концепти постају нови извор инспирације, а 'двоструко кодирање' форме – као захтев за превазилажење елитизма Модерне – укључује и потребе масовне културе у њеном препознавању и уобличавању"⁸, а са друге – да је „постмодерна носила терет еклектичног 'магазина костима' у смислу неискреног коришћења форми насталих у другом времену, културном миљеу и посебно – технологији грађења"⁹.

Ратко Каролић и локални градитељски континуитет

С обзиром на то да је Ратко Каролић ретко помињан у истраживачким радовима, а да у овом раду још није адекватно представљен, срж његове мисли биће испраћена веома кратком биографијом, а затим и његовим теоретским разматрањима везаним за питања градитељског континуитета.

Ратко Каролић је рођен 1946. године у Мартинцима крај Сремске Митровице. Дипломира на Архитектонском факултету 1971. године у класи професора Мате Бајлона, где се, након четворогодишњег рада у грађевинском предузећу „Рад“, и запошљава у звање асистента 1975. године. Радио је на Катедри за архитектонско и урбанистичко пројектовање у звању доцента од 1987. године, а у звању ванредног професора од 1992. У току каријере писао је углавном краће текстове на тему становања у виду полемичких расправа у часописима и научним зборницима и објавио књигу *Елементи редифиниције становања*, која је и данас део курикулума на предметима везаним за становање на Архитектонском факултету у Београду. Извео је неколико објеката, међу којима су – стамбена зграда на Вождовцу, зграда „Љубљанске банке“ у Улици краља Милана и стамбена групација „Г“ у Првој месној заједници на Бежанијској коси, у периоду од 1983. до 1986. године.¹⁰

Проблем породичне куће у граду нарочито га је окупирао, те се тој теми враћао и посветио јој је два рада у размаку од 10 година. У првом раду Каролић разматра проблем куће у граду кроз критику вишепородичних стамбених зграда и кокетира са идејом повратка традицији, позивајући се на имена попут Чарлса Џенкса и Бернарда Рудофског, отварајући могућност изласка из зачараног круга изградње „колективних вишеспратних стамбених зграда“¹¹. Сматра да, уколико би се хоризонтални стамбени системи (низови, атријумске и терасасте куће) ослободили „баласта 'приватничког' и 'руралног' менталитета и идеологије, они би показали и сасвим разложне аргументе и као форма становања у граду“.¹²

Десет година касније, Каролић нуди зрелији поглед на тему, сада и са искуством изградње одређеног броја породичних кућа у граду. Проблематику породичне куће у граду, Ратко Каролић у односу на микролокацију исте сагледава кроз њену позицију, програм, парцелу, комунално опремање, аспектну проблематику и на послетку локални градитељски континуитет, који „постаје примарно изворно језгро и оквир из кога и у оквиру кога је једино могућа реafirмација вредности куће као плуралистичког више-појавног спецификаума“¹³. Према Каролићу, локални градитељски континуитет по својој структури има троструку вредност: просторног, временског и

културолошког градитељског континуитета. „Просторни треба да искаже припадност поднебљу на регионалном нивоу и припадност ‘рејону’ (градском подручју) на нивоу савремене урбане матрице. Временски ‘код’ је вишеструко битан за остварење континуитета, почев од изворног стања настајања и формирања куће, њеног развоја кроз време, а најбитнији код планирања будућих развојних трансформација како града у целини тако и парцеле-куће као његовог неодвојивог дела. Културолошки градитељски ‘код’, у претходном периоду такорећи заборављен, у савременим условима постаје истовремено непрескочив ниво разматрања проблематике и ниво који омогућава враћања вредности различитости и специфичности свакој ‘кући’ у граду.“¹⁴

Компарација традиционалне војвођанске куће и „Војвођанских кућа“ архитекте Ратка Каролића

У којој мери је ове идеје Каролић успео да примени у пракси показује се кроз студију случаја његових „Војвођанских кућа“, а које су последица уверења да је могуће у односу на контекст, у овом случају Бежаније, формирати основ за пројектни задатак. Наиме, у време Хабзбуршке монархије, Бежанија, која добија назив по „бегунцима“ од Турака који су је населили, постаје део Војне границе,¹⁵ те пролази кроз архитектонско-урбанистички третман који су и остала војвођанска насеља у том периоду прошла, што за Каролића представља основ за поновно успостављање прекинутог „локалног градитељског континуитета“.

Како би било каква компарација између кућа Ратка Каролића и традиционалних војвођанских кућа, на које се угледао, уопште била могућа, неопходно је пре свега разумети њихов настанак и развој и укратко описати типичан пример традиционалне војвођанске куће. Компарација ће се одвијати тумачењем сличности и разлика традиционалног модела и савремене интерпретације кроз урбанистичке принципе, организацију куће и најпрепознатљивије архитектонске елементе традиционалне војвођанске куће попут забатног зида.

Карактеристике традиционалне војвођанске куће

С обзиром то да је развој традиционалне панонске или војвођанске куће неодвојив од развоја самих насеља, неопходно је испрва укратко и описати урбанистички развој насеља у Војводини. Након повлачења Турака са простора Војводине крајем 17. века и под влашћу Аустрије током 18. века, народно градитељство, нарочито куће и села, развиће свој препознатљив облик. Аустрија је постепено колонизовала Војводину, насељавајући превасходно Немце и Мађаре, али и друге националности, док су се Срби постепено, из тадашње Војне крајине, селили ка северу. Аустријска власт је и од већ насељеног становништва захтевала да напусти постојећа разбијена насеља у којима станује зарад планског насељавања које почиње да спроводи.¹⁶

Слика 1. Улични фронт типичне војвођанске улице с низом декорисаних забата (извор: Simonović, Ђ. *Uređenje seoskih teritorija i naselja* : urbanizacija sela, Građevinska knjiga, Beograd, 1980)

Иако политику насељавања спроводи још од почетка 18. века, аустријска власт тек у његовој другој половини, након коначне стабилизације граница, реализује озбиљну планификацију и колонизацију, за коју Симоновић каже да је једна „од највећих у свету, организована систематски на тако великом подручју“¹⁷. Планификација се одвијала у два различита правца – креирањем нових насеља са ортогоналном уличном матрицом и ушоравањем постојећих, директном интервенцијом на терену, просецањем траса нових улица кроз постојећу грађену средину.¹⁸ Без обзира на начин настанка насеља, крајњи резултат је готово идентичан: дуге ортогонално постављене улице са кућама једнообразно постављеним на парцели. Кућа је постављена на углу уске а дубоке парцеле, на граници са суседом и челом на самој линији улице, углавном својом ужом страном, док се по дубини развијају просторије за живот, испраћене тремом, а затим и економски део.¹⁹ Управо у том периоду, на прелазу 17. у 18. век, паралелно планификацији дешава се и типизација војвођанске куће – јављају се издужена основа, двоводни кров, троугаони забат, два прозора са уже стране, улазна врата са дуге стране и три просторије.²⁰ Основни распоред просторија у традиционалној војвођанској кући подразумева предњу собу, кухињу и задњу собу. Тај распоред је лако препознатљив у већини примера, чак и када му се придодају разне друге просторије. Предња соба, ка улици, јесте гостинска, такође позната и као *смртна, стајаћа, чиста* или *парадна*, јер се у њој одвијају разне свечаности, док је задња соба оријентисана ка дворишту и служи свакодневном животу заједно с кухињом у центру. Кухиња је, по свом карактеру, пролазна просторија; кроз њу се приступа собама, али и улази у кућу преко трема.²¹ Куће у почетку нису имале трем него само стреху, која је због дубине

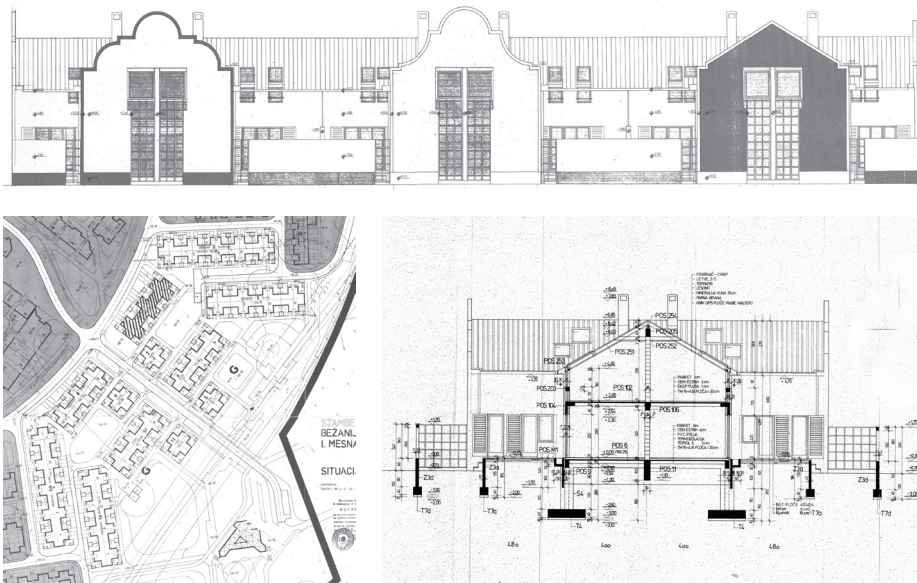
готово имала форму настрешнице. Међутим, он се убрзо јавља, испрва код кухиње, а потом се развија дуж целе куће. Стубови трема испрва су били дрвени, а потом зидани или у комбинованој техници, а с временом се јављају различити конструктивни системи и декоративне резбарије на њима.²²

Главни елемент куће са уличне стране представљао је забатни зид, који је и сам прешао развојни пут од једноставног троугла до комплекснијих облика с бројним декоративним елементима. Испрва су то били „сунчани забати“, на којима је присутан мотив сунца израђен од радијално постављених дасака којима се забат облагао.²³ Убрзо се појављују елементи барока, сецесије и других стилова које је донела аустријска власт. Посреди су барокне кибле или нише у центру забата, у које би био смештен кип Мајке Божје или другог свеца – патрона куће, нарочито на забатима католичких кућа.²⁴ Потом су се декоративни елементи проширили и на целу „предњу“ фасаду и прозоре, а затим и на ограду. Сем ретких изузетака, куће односно дворишта у Војводини су углавном ограђена и ограде су саставни део изгледа насеља. Пошто се ограде налазе у истој равни са забатним зидом, није реткост да и оне попримају декоративне елементе присутне на забату. Забат, ограде и капије, које су посебно обрађене, по Симоновићу чине „целовиту архитектуру дела дворишта према улици“.²⁵ Капије су с почетка биле дрвене с резбаријама или офарбаним деловима, а касније се јављају металне пуне капије, такође обојене у складу с кућом, с различитим украсним елементима или без њих. Такве ограде и капије заклањају непожељне погледе и чувају интимни живот куће и окућнице.²⁶

Војвођанске куће архитекте Ратка Каролића

Званични назив предметних кућа је групација „Г“ у блоку Г односно Блоку 57 у Првој месној заједници на Бежанијској коси, али су у раду назване *Војвођанске* како би се успоставио звучнији назив и како би се успоставила недвосмислена конотација на архитектуру којом су инспирисане. Настале су као директна сарадња Архитектонског факултета, месне заједнице и стамбене задруге „Металац“ с Новог Београда, а главни извођач радова био је ГРО „Дом“. Планом је предвиђено, на отприлике 3,5 ха, 136 стамбених јединица у типологији низа, а које се по структури састоје од приземља и поткровља.²⁷

Већ је поменуто да Каролић проналази инспирацију за ове куће у наслеђу традиционалног народног градитељства Војводине и да износи јасне ставове о значају локалног градитељског континуитета, те не изненађује што у текстуалном делу пројекта подвлачи свој став и наводи да су „амбијенталне карактеристике простора (пројекта) инспирисане моделом старих простора Војводине“²⁸, што аутор сматра могућим с обзиром на локацију и контекст. Каролић даље образлаже употребу елемената традиционалног народног градитељства, описујући пројекат као „Пречански модел дворишне изградње увећан до нивоа мини-блока, градња на регулацији, архитектонски мотиви (назидак – ‘кибла’ слободно стојећи зид, присутност боје), представљају елементе уношења старог у ново, у тежњи да се локалним карактеристикама и контекстом

Слика 2. Сегменти пројекта „Војвођанских кућа“ арх. Ратка Каролића: улични фронт, урбанистичко решење и попречни пресек кроз јединицу. Извор: III-351-473/86, Оригинална пројектна документација, блок 49, објекат Г1 (1986), Историјски архив Београда

простор дефинише и одреди, а уместо супротстављања старог и новог – успостави континуитет”.²⁹ Основну градивну јединицу представља ламела чијим се низањем постижу различите конфигурације на урбанистичком нивоу. Ламела је крстастог облика у основи и представља независну грађевинску и инсталациону јединицу. Састоји се од четири стана у облику ћириличног слова „Г”. Таква диспозиција на парцели оставља утисак традиционалне војвођанске куће којој је придодат и дворишни тракт и представља хибрид између низа и полуатријумског типа куће. Тешко је одредити да ли је и у којој мери таква поставка Каролићева одлука, а у којој мери је претходно дефинисана урбанистичким планом (поготово с обзиром да изведено стање одступа од планираног у одређеној мери), али свакако се може приметити да Каролић овде примењује и тестира принципе „хоризонталних стамбених система” (низови, атријумске и терасасте куће), о којима је претходно писао, те да кроз праксу покушава разумети проблем породичне куће у граду.

Компарација кроз аспект просторне организације јединице указује да је Каролић потенцијално могао да интерпретира организацију традиционалне куће у одређеној мери, али наравно, услед промене начина живота, прекомерно угледање на стару организацију не би ни било пожељно. С тим у вези, неће се даље улазити у покушај интерпретације просторне организације, јер како Јакшић објашњава: „У програмском смислу, дакле, не може се једноставно преклопити структура традиционалне војвођанске куће и савременог стана, јер су разлози њиховог настанка и опстанка контекстуално потпуно различити. И један и други облик су склони трансформацијама

и прилагођавањима и ниједан се не може априори искључивати зарад интереса другог.³⁰ Једноставно речено, угледање на одређени тип наслеђа не подразумева потпуну имитацију истог, те се код Каролићевих кућа види јасна подела на дневну и ноћну зону по спратности, као и просторна организација прилагођена савременом начину живота.

Трем какав познаје традиционална војвођанска кућа није присутан, али његову улогу преузима тераса, која овде опет може, али не мора, да се схвати као његова интерпретација. У оригиналном плану за терасу и двориште Каролић наводи да су према њему оријентисане просторије у приземљу, те да тераса представља „физичко проширење“ простора приземља и „омогућава преношење активности које се у њима обављају – у спољни простор“, слично као у традиционалним кућама.³¹

Према Јакшићу, архитектура традиционалног војвођанског села, у физичком смислу окарактерисана је феноменом зида, пре свега забатног, којем примарна функција није „да дваја. Он обликује. То је начело масе израђено малом површином прозора и малих отвора на забату за проветравање таванског простора. Зид истовремено твори улицу, али и конотира физички простор иза њега“.³² Да је Ратко Каролић и сам увидео овај феномен, види се у третману забатног зида предметних кућа који представља јасну конотацију на забатни зид традиционалне војвођанске куће. Ипак, на синтаксичком нивоу, савремени забат и традиционални забат одликују бројне разлике: иза старог се крије једно домаћинство – иза „новог“ два. На старом забату углавном нема улазних врата, док их на новом архитект поставља у центар скривајући их у два стаклена шлица – ветробрана, која прерастају у прозоре спаваћих соба у поткровљу, референце на два мала прозора присутна на забату традиционалних кућа.

Облик односно силуета забата варира од потпуно једноставног двоводног забата до декоративне барокне кибле заобљених линија, јасно конотирајући јединствен, а опет разнолик израз војвођанских забата. Форма забата распоређена је наизменично по ламелама. Поред облика самог забата, стилске одреднице барока, сецесије или других еклектичних стилова, у виду кипарства или плитких декоративних рељефа, нису присутне. Једини елементи присутни на фасади, осим поменутих прозора и врата, који свакако нису у корелацији с традиционалним моделом, јесу они који превазилазе стилске одреднице попут 15 цм широке и 3 цм избачене бордуре, сокле и венца атике. Боја ових елемената и боја столарије је другачија од основне боје фасадног платна, што је такође јасна референца на употребу боје на традиционалној војвођанској кући. Међутим, док на традиционалној кући примена боје има функцију означавања националности њеног станара, или неко друго значење, она је на Каролићевим кућама декоративног карактера.

Интересантно је да забат заправо не излази директно на регулациону линију, већ је повучен у односу на раван ограде, декомпонујући традиционални улични фронт који подразумева забат и ограду у истој равни. Упркос прекиду, третман ограде сличан је третману фасада забатног зида: ограда је зидана, малтерисана и бојена у основну боју фасаде, са соклом у истом тону као сокла и венац атике, уз одређене транспарентне делове око улазне зоне у двориште.

Закључак

Након поређења „Војвођанских кућа“ Ратка Каролића с традиционалним војвођанским кућама могуће је издвојити неколико опажања значајних за сам процес транспонованња традиционалних елемената у савремено становање, али и за боље разумевање теоретских разматрања о градитељском континуитету Ратка Каролића.

Чињеница је да се и највећи ауторитети у области постмодерне, попут Џенкса или Вентурија, клоне конкретних закључака и теже, по Ранку Радовићу, да остваре: „стално дописивање, поновно дефинисање, исправке и слободно мењање, односно дорицање до јуче недореченог“, што се може сматрати „важном поуком нарочито у нашој средини која у архитектури, а поготово њеној теорији и историји, без прекида и акламацијом тражи трајне и коначне одговоре, тврде формулације и неопозиве истине“³³. У том духу, а након извршене компаративне анализе, може само да се претпостави да би разни ауторитети у области – а на које се у својим радовима и сам Каролић позива – анализирајући његов приступ, имали различите закључке о успешности овог пројекта у интерпретацији свог традиционалног узора.

Иако кроз своје радове Каролић себе имплицитно сврстава у струју критичког регионализма, а у свом раду из 1998. чак пише о регионалном „еко-функционализму“, јасно је да његово стваралаштво оставља довољно простора да се тумачи на више начина, односно да се разуме кроз варијације на тему. Његове „Војвођанске куће“ настају пре термина *регионални еко-функционализам* и док је јасно да се регионално чита кроз употребу традиционалних војвођанских забата, односно кроз њихове интерпретације у савременом контексту, те да се функционализам чита кроз модернистичке принципе којима се води унутрашња организација стамбене јединице, компонента *еко* у том моменту не може да се ишчита у кући, нити кроз употребу локалних традиционалних материјала нити неком нарочитом применом неких од принципа одрживог развоја.

Већ је наглашено да је Каролић упознат са односом који регионализам заузима с једне стране ка модерни, а са друге ка постмодерни, те да његове куће на Бежанији у основи јесу савремене једнопородичне куће, а да се регионалност у њима своди, у суштини, само на интерпретацију забатног зида традиционалне војвођанске куће, која је, мора се признати, поприлично директна. За неког ко се залаже за „локални градитељски континуитет“ интересантно је да се употреба вернакуларног или традиционалног народног градитељства своди на интерпретацију једног елемента. Џенкс можда може у некој мери ово позивање на прошлост кроз скромни архитектонски израз да разјасни када каже: „Старо се вреднује не толико ради њега самог, колико као ознака континуитета међу генерацијама и као спој са прошлошћу“³⁴, а што као свој циљ у техничком опису наводи и Каролић.

Јасно је да је заправо елемент забатног зида преузет од традиционалних војвођанских кућа, једини за који недвосмислено може да се каже да јесте директно цитирање вернакуларног у „Војвођанским кућама“, док ишчитавање осталих кодова зависи од позиције из које се посматра. Без обзира на опредељења која Каролић излаже у својим радовима, његове „Војвођанске куће на Бежанији“ приближавају га

пре Вентуријевом односу ка употреби традиционалних елемената и касније симболизму, него на пример *нео-вернакулару* Чарлса Џенкса или *критичком регионализму* Џониса и Фремптона.

Са друге стране, Каролићу се мора признати да савремена интерпретација војвођанске куће, уколико се ради о преузимању архитектонских елемената, и не оставља много могућности с обзиром да карактеристичан забат јесте најпрепознатљивији елемент традиционалне војвођанске куће, а да се трем и други елементи могу препознати у народном градитељству широм региона. У прилог томе сведочи нам Дероко наводећи: „Лепоту старој сељачкој кући у Војводини може дати много који елемент. И фасада њена онако уска а са високим шиљатим забатом, са кровом покривеним трском из рита, са дугим тремом према дворишту, све то може бити складно и естетски деловати – али што даје прави сликовити приказ то је низ таквих кућа поређаних дуж ‘шора’ са фасадама сваког пролећа другом бојом окреченим; са цвећем под прозорима и клупом крај капије; најзад са родиним гнездом на високоме димњаку. Ето шта може бити лепо на војвођанској кући.”³⁵

Напомене

- 1 Каролић, Р. Рационалне основе регионализма у стамбеној архитектури типа породичног становања, у: *Унапређење становања*, Архитектонски факултет – Универзитет у Београду, Београд, 1998, 6.
- 2 Кушић, А. *Промена урбанистичко-архитектонске парадигме на примеру београдских стамбених насеља: период Југословенског касног социјализма (1965–1991. година)*, докторска дисертација, Архитектонски факултет, Београд, 2014, н.р.
- 3 Blagojević, Lj. Postmodernism in Belgrade Architecture: Between Cultural Modernity and Societal Modernisation, *Spatium*, 2011, 25, 25.
- 4 Lefavre, L., Tzonis, A. Critical regionalism, у: *Critical Regionalism - The Pomona Meeting Proceedings*, Pomona, CA, College of Environmental Design California State Polytechnic University 1991, 3–23.
- 5 Frampton, K. Towards a Critical Regionalism: Six Points for an Architecture of Resistance, in: *Anti-Aesthetic Essays on Postmodern Culture*, ed. H. Foster, Bay Press, Port Townsend, Washington, 1983, 22.
- 6 Каролић, Р. Рационалне основе регионализма у стамбеној архитектури типа породичног становања, у: *Унапређење становања*, Архитектонски факултет – Универзитет у Београду, Београд, 1998, 3.
- 7 *Исто*, 6.
- 8 *Исто*, 5.
- 9 *Исто*, 6.
- 10 Bogunović, S. *Arhitektonska enciklopedija Beograda XIX i XX veka*: Arhitekti, Beogradska knjiga, Beograd, 2005.
- 11 Каролић, Р. Породична кућа у граду, *Архитектура и урбанизам*, 1983, 92, 6.
- 12 *Исто*, 6.
- 13 Каролић, Р. Породична кућа у граду. Проблеми микролокације на парцели, у: *Унапређење становања*, Архитектонски факултет – Универзитет у Београду, Београд, 1993, 36.
- 14 *Исто*, 37.
- 15 <https://www.politika.rs/sr/clanak/221990/Bezanija-od-imperije-do-tranzicije> [14. 6. 2023]

-
- 16 Којић, Б. *Стара градска и сеоска архитектура у Србији*, Просвета, Београд, 1940, 175.
  - 17 Simonović, Đ. *Uređenje seoskih teritorija i naselja* : urbanizacija sela, Građevinska knjiga, Beograd, 1980, 18.
  - 18 *Исто*, 92.
  - 19 Којић, Б. *Стара градска и сеоска архитектура у Србији*, Просвета, Београд, 1940, 177.
  - 20 Ђекић, М. *Народно градитељство Војводине : Кућа као споменик културе*, Покрајински завод за заштиту споменика културе, Нови Сад, 1994, 15–27.
  - 21 *Исто*, 31.
  - 22 Којић, Б. *Стара градска и сеоска архитектура у Србији*, Просвета, Београд, 1940, 179.
  - 23 Ђекић, М. *Народно градитељство Војводине : Кућа као споменик културе*, Покрајински завод за заштиту споменика културе, Нови Сад, 1994, 41–42.
  - 24 Рудински, А. Панонска кућа, појавни облици у северној Бачкој, *Зборник Матице српске за друштвене науке*, Матица српска, Нови Сад, 1985, 188.
  - 25 Simonović, Đ. *Uređenje seoskih teritorija i naselja* : urbanizacija sela, Građevinska knjiga, Beograd, 1980, 114.
  - 26 *Исто*.
  - 27 III-351-473/86, Оригинална пројектна документација, блок 49, објекат Г1 (1986), Историјски архив Београда.
  - 28 *Исто*, 3.
  - 29 *Исто*.
  - 30 Јакшић, Ж. *Трансформација традиционалне војвођанске куће у тип градског стана*, магистарска теза, Архитектонски факултет, Београд, 1996, 51.
  - 31 III-351-473/86, Оригинална пројектна документација, блок 49, објекат Г1 (1986), Историјски архив Београда, 5.
  - 32 Јакшић, Ж. *Трансформација традиционалне војвођанске куће у тип градског стана*. магистарска теза, Архитектонски факултет, Београд, 1996, 56.
  - 33 Џенкс, Ч. *Језик постмодерне архитектуре*, Библиотека Зодијак, Београд, 1985, 10.
  - 34 *Исто*, 100.
  - 35 Тошева, С. *Трагајући за инспирацијом у народном градитељству*, Музеј науке и технике, Београд, 2019, 117.

CIP - Каталогизација у публикацији
Народна библиотека Србије, Београд

7.025.3/.4(082)
72.01(082)

ЗАВОД за заштиту споменика културе града
Београда (Београд). Конференција (12 ; 2023)

Заштита градитељског наслеђа у 21. веку - изазови и могућности / [Завод за заштиту споменика културе града Београда], XII међународна научностручна конференција, Београд, 2023. ; [уредници зборника Марина Павловић, Раде Мрљеш] = Preservation of architectural heritage in 21st century: challenges and opportunities / [Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade], XII international scientific-professional conference, Belgrade, 2023. ; [proceedings editors Marina Pavlović, Rade Mrlješ]. - Београд : Завод за заштиту споменика културе града Београда = Belgrade : Cultural Heritage Preservation Institute of Belgrade, 2023 (Београд : Birograf comp). - 271 стр. : илустр. ; 24 cm

Радови на срп., енгл. и словен. језику. - Део текста упоредо на срп. и енгл. језику.
- Текст фир. и лат. - Тираж 300. - Стр. 12-13: Реч уредника / Марина Павловић, Раде Мрљеш. - Стр. 16-19: Извештај и закључци са XI међународне научно стручне конференције Градитељско наслеђе и урбанизам / Раде Мрљеш. - Напомене и библиографске референце уз радове. - Библиографија уз поједине радове. - Abstracts.

ISBN 978-86-6100-030-0

а) Културна добра - Заштита - Зборници б) Архитектонски споменици - Заштита - Зборници в) Урбанизам - Зборници

COBISS.SR-ID 126434313